

Número Zero - Umberto Eco

Dels autors que vaig descobrir a la facultat de Ciències de la Informació, Umberto Eco (Alessandria, 1932) va ser el que més em va entusiasmar. En aquells anys vuitanta dominats pel materialisme històric, els seus llibres eren els més brillants dels que apareixien a les bibliografies, encara que (o, més ben dit, perquè) no renunciaven a l'exigència: em refereixo als assajos *Opera aperta*, centrat en les noves formes de l'art, i a *Apocalittici e integrati*, que analitzava les actituds dels intel·lectuals davant els mitjans de comunicació, dos títols tan influents que han instituït el vocabulari d'un debat encara obert. També recordo amb plaer *Come si fa una tesi di laurea*, el primer manual d'escriptura que vaig llegir, que duu a la pràctica el vell adagi d'instruir delectant, i que encara ara recomano a tothom qui vol dominar els rudiments de l'escriptura universitària.

Poc després vaig devorar la seva primera novel·la, *El nom de la rosa*, que és, com a mínim, un llibre d'història, una novel·la d'intriga i un resum dels principals debats religiosos de l'edat mitjana. Ja em conformaria si totes les ficcions històriques tinguessin la meitat del seu rigor (Eco es va doctorar amb una tesi sobre Tomàs d'Aquino). Des de llavors, cada sis o set anys, arriba una altra novel·la: *El pèndol de Foucault*, una enciclopèdia ficcionalitzada de les conspiracions universals; *L'illa del dia després*, que ens il·lustra sobre la ciència del barroc; *Baudolino*, que retrata la picaresca de les croades; *El cementiri de Praga*, dedicat a les falsificacions històriques; i ara *Número Zero*, centrat en el món del periodisme. Entre novel·la i novel·la, Umberto Eco no ha deixat de publicar llibres sobre semiòtica, estètica, narratologia, comunicació de masses, tot d'àmbits que s'influeixen entre si i que apareixen a les seves obres de ficció.

Massa intel·ligent

La meva hipòtesi és que Umberto Eco és tan intel·ligent que no pot ser ni un novel·lista bo ni un novel·lista dolent. La combinació entre el coneixement del món, els dots d'observació i la tendència a l'anàlisi són idònies per a l'escriptura d'assajos enlluernadors, però no basten per a la construcció de ficcions perdurables, per a les quals calen altres dons: el de crear personatges poc intel·ligents però versemblants, el de construir diàlegs banals però enriquidors, el de saber estalviar al lector dosis elevades d'informació. Les novel·les d'Eco mereixen ser llegides, però resulten uns

artefactes massa nítids, potser perquè la densitat de la documentació ofega la lleugeresa de la creació. La cinquena, *El cementiri de Praga*, que al meu entendre és la menys novel·lesca, va aparèixer quan l'autor ja s'acostava als vuitanta anys. L'última, *Número Zero*, és la primera que publica que no arriba a les tres-centes pàgines. Continua havent-hi documentació, però més equilibrada.

Número Zero està situada al Milà de 1992. Al començament descobrim que algú ha entrat de nit a la casa del protagonista, que com és natural té la sensació que corre perill. Comença aleshores un llarg flashback que ocupa la major part del llibre, i que culmina unes pàgines abans del final, quan tornem a la situació inicial, només que ara sabem el perquè del perill. Finalment, arriba el desenllaç. L'estructura és senzilla però efectiva: no en va l'autor és especialista en novel·la popular.

El protagonista havia estat contractat per un peculiar mitjà de comunicació especialitzat a explicar el que encara no ha succeït. La capçalera, *Demà*, situa les informacions en el terreny de la hipòtesi. La redacció és molt reduïda, ja que de moment es tracta tan sols d'editar números zero, que no arriben al quiosc sinó a les taules d'uns determinats ciutadans. Tot indica que el diari no apareixerà mai de debò, sinó que els números zero seran utilitzats per l'editor per amenaçar o fer xantatges i situar-se en l'ecosistema del poder.

Una experiència de laboratori com el diari *Demà* resulta un recurs excel·lent perquè Umberto Eco desplegui els seus coneixements sobre els *mass media*. D'aquesta manera ens assabentem del control que exerceixen els amos del diari sobre les informacions, de com desmentir una notícia o rebatre una acusació, del resultat que pot donar una combinació de notícies en una mateixa pàgina, dels avantatges de la insinuació per damunt de la informació, del recurs fàcil d'inventar cartes al director. Al capdavall, “no són les notícies que fan el diari, sinó el diari que fa les notícies.”

Conspiracionisme

La tensió entre la realitat i la informació que en tenim és un dels àmbits de la semiòtica o ciència dels signes que Eco va desenvolupar i en la qual es basen algunes de les seves novel·les. De fet, *Número Zero* reprèn el tema d'*El pèndol de Foucault* i d'*El cementiri de Praga*, és a dir, la facilitat amb què les conspiracions de poderosos construeixen una veritat a la seva mida. Així, hi retrobem la maçoneria, la lògia P2, l'organització secreta Gladio o el Protocol dels Savis de Sió. Davant les evidències de la conxorxa, resulta temptador caure en la paranoia. Com diu un dels personatges, “vivim en la mentida i, si

saps que t'enganyen has de viure en la sospita per força". La ficció permet a Umberto Eco incloure fets reals que poden donar lloc a hipòtesis que no són de l'autor sinó d'algun personatge, de manera que la novel·la esdevé un pretext per a la formulació de teories delirants i tanmateix versemblants. Un exemple: per exercir el poder ara ja no cal dominar els partits, n'hi ha prou de dominar els jutges.

La hipòtesi més desenvolupada a *Número Zero* és l'existència d'un doble de Benito Mussolini, encarregat de representar-lo en més d'una ocasió, en particular el dia de la seva mort. Així, qui va ser afusellat, colpejat i penjat al final de la Segona Guerra Mundial seria el doble, mentre que l'autèntic Mussolini va fugir a l'Argentina a l'espera d'un retorn heroic, que finalment no es va produir.

Una de les obsessions del protagonista de *Número Zero*, que esdevé un leitmotiv de la novel·la, és la relació entre guanyadors i perdedors. També aquí Eco apunta una hipòtesi que val la pena reproduir: "Els perdedors, com els autodidactes, sempre tenen coneixements més vastos que els guanyadors. Si vols guanyar has de saber una sola cosa i no perdre temps amb les altres: el plaer de l'erudició està reservat als perdedors. Com més coses sap algú, més malament li ha anat tot plegat."

La novel·la també inclou una història d'amor, que no és pas el gènere on l'autor se sent més còmode. També els amants parlen de teories conspiranoiques, confeccionen llistes i despleguen jocs retòrics. Si a *El pèndol de Foucault* llegíem més d'una vegada que "tout se tient", *Número Zero* s'obre amb una citació d'E. M. Forster que diu: "Only connect!". O bé: "tot lliga", com tradueix Anna Casassas amb la seva sensibilitat habitual.

Número Zero ve a ser una novel·la intel·lectual on no és tan important la construcció dels personatges com la vehiculació d'un discurs convincent. Com en les altres novel·les d'Umberto Eco, la majoria dels personatges intercanvien quantitats ingents de dades, de vegades en el marc de diàlegs no prou lliscants. En aquesta ocasió, els passatges densos s'alternen amb altres de més àgils, i han desaparegut els capítols sense relació amb la trama. El final, en comptes de resoldre's de manera decidida, pren la forma d'un *fade out*, amb tot d'hipòtesis múltiples que s'anul·len mútuament. De fet, ni tan sols és segur que algú entrés de nit a la casa del protagonista. Acabat el llibre, ens queda el mateix regust que a les bones pel·lícules de judicis, quan els arguments de les dues parts s'han desplegat amb tanta elegància que tots dos ens han seduït. Malgrat que hi ha novel·listes millors, Umberto Eco és un dels últims humanistes d'Europa. Llegir-lo continua sent un plaer.